

Ecaterina Kotromanić, regină bosniacă al cărei portet s-a păstrat în galeria Capitolină din Roma (Husein Sejko Mekanović); Mara, ultima regină a Bosniei, care după ocuparea regatului de către otomani și-a găsit refugiul în Dubrovnik, Split și, paradoxal, pentru ultima parte a vieții chiar în imperiul Otoman (Senja Mahinić); Elena Hranić și Elena Neplićić, ambele membre ale înaltei nobilimi, foarte active în activitățile financiare de la finalul secolului al XIV-lea și începutul celui următor (Semir Hambo).

Trebuie remarcat că cele mai multe studii reprezintă contribuții noi asupra realităților sud-slave medievale, bazate în bună parte pe documentele inedite culese din arhivele din Dubrovnik, Ungaria ori Germania, dar și pe cele editate publicate în diverse colecții din spațiul central european și sud-slav. În final, merită apreciate condițiile editoriale bune în care volumul a apărut. Pentru accesibilitatea cercetătorilor din alte zone, mai puțin familiarizați cu limbile sud-slave, fiecare studiu este însoțit la început de un rezumat concis în limba engleză, la final fiind redat un rezumat cuprinzător în aceeași limbă. Volumul se încheie cu prezentarea fiecărui autor, a contribuțiilor sale și a direcțiilor de investigare pe care le are în vedere.

Culegerea de studii despre femeile din Bosnia medievală reprezintă un pas înainte pentru înțelegerea rolului jucat de femei în societatea medievală, o contribuție salutară asupra înțelegerii mecanismelor sociale ce au guvernat spațiul medieval balcanic și central european. Nu în ultimul rând, studiile istoricilor bosnieci pot constitui un model în abordarea unei astfel de tematici sociale privitoare la evul mediu românesc și nu numai.

Adrian Magina

Martyn Rady, *Customary law in Hungary. Courts, texts, and the Tripartitum*, Oxford University Press, 2015, 266 p.

Cartea profesorului Martyn Rady de la University College London, School of Slavonic and East European Studies aduce în prim plan problematica complexă a dreptului cutumiar în epoca medievală și modernă. Volumul de față este produsul unei activități de cercetare de peste un deceniu în care profesorul Rady a cercetat istoria juridică și instituțională a spațiului central european, cu precădere a teritoriilor componente ale coroanei Sfântului Ștefan. După ce în analizele anterioare a disecat opera lui Werboczi și a produs o ediție critică a Tripartitumului, profesorul Marty Rady și-a concentrat atenția asupra modului în care dreptul cutumiar a influențat scrierea juridică dar și societatea maghiară medievală și modernă. Evident, analiza pornește de la același punct de reper

reprezentat de Tripartitumul lui Werboczi, fiind extinsă însă asupra organizării justiției și a modului de operare a curților de judecată din Ungaria medievală și modernă. Influența dreptului cutumiar în justiția medievală din regat a fost una covârșitoare, atingând toate categoriile sociale și instituțiile. Profesorul Rady explică în detaliu procedura, modul în care se luau deciziile și mecanismele de funcționare a justiției, toate influențate de dreptul cutumiar.

Dacă într-o primă parte cartea se concentrează asupra epocii medievale, a doua parte este dedicată epocii moderne și influenței pe care Tripartitumul a exercitat-o asupra perioadei respective. În ciuda modernizării aduse de secolulul luminilor, justiția ungară a rămas în continuare tributară practicilor cutumiare până târziu în secolul al XIX-lea. Pe de altă parte, autorul ia în considerare și circumstanța politică, atât a secolelor XV–XVI, pentru redactarea și gândirea Tripartitumului, cât și, de exemplu, a Codului Civil din perioada comunistă.

Istoria juridică nu reprezintă o nișă facil de cercetat, fapt datorat atât complexității cazuisticii, antecedentelor legale, numărului mare de curți de judecată cu o ierarhie bine stabilită cât și procedurii. Dacă pentru partea juridică ar fi de ajuns doar cunoașterea literei legii, pentru istoric sunt necesare mult mai multe informații pentru a avea tabloul final: identificarea exemplilor, atât a excepțiilor, cât și a celor care se înscriu în tipic, cunoașterea temeinică a valorilor societății epocii și a circumstanțelor care au pregătit codificarea legii. Autorul volumului decantează toate acestea prin stilul propriu, detaliat și integrator, concomitent, răzbate experiența care dă posibilitatea emiterii unor opinii clare.

Cele 12 capitole și concluziile formează un tot unitar însă și fiecare poate fi de sine stătător. Primul capitol se dorește a fi o introducere în societatea și în mediul juridic al vremii. Într-o primă parte sunt explicați termeni uzuali – *megye, nador, ispan, udvar, billog-*, sunt trecute în revistă dinastiile Regatului Ungar medieval, iar în cea de-a doua natura legii consuetudinare care „a fost una dintre principalele modalități prin care legea a fost înțeleasă în Europa într-o mare parte a Evului Mediu” (p. 8). Sunt identificate în acest subcapitol condițiile premergătoare legislației scrise, modul în care a fost preluat dreptul cutumiar de către curțile de judecată începând din secolul al XIII-lea și până la codificarea din secolul al XVI-lea, cunoscută ca Tripartitum.

Capitolul 2 prezintă personajul principal al cărții: dualitatea dintre legea cutumiară și Tripartitum. Autorul opinează că statutele secolelor XIV–XV din Ungaria au impus mai degrabă obligații, proceduri și nu norme fundamentale și abia din a doua jumătate a secolului al XV-lea atenția s-a concentrat asupra aplicării legii (p. 15). Modul în care cutuma a influențat scrierea legii este un alt aspect luat în considerare de către autor, care opinează că legea cutumiară este formată din dintr-o combinație de acte scrise, acte legislative și decizii ale curților.

Capitolul al treilea investighează relația dintre cutumă, legislația codificată și cei care o pun în aplicare prin emiterea de documente (p. 27). Tradiția dreptului roman, dar și a celui canonic, a stat la baza codificării din secolul al XVI-lea, prin asimilarea vocabularului procedurii acestuia, proces care a coincis cu răspândirea literaturii juridice dar și a înscrierii proceselor judecate, exemplul cel mai cunoscut fiind Registrul de la Oradea. Formularistica documentelor, termenii folosiți provenind din dreptul roman, argumentează aserțiunea lui Werboczy conform căreia legea ungară a evoluat atât din legea canonică, cât și din cea romană (p. 36). În același context își găsește loc și prezentarea locurilor de adevărire, *loca credibilia*, și a modului în care au operat acestea ca principale emitente de documente autentice precum și în privința administrării judiciare.

Cel de-al patrulea capitol atinge primul termen din subtitlu: curțile de judecată. Deciziile judecătorilor sunt un alt element care a putut fi inclus ca sursă a legii cutumiare a regatului. Astfel, cea mai importantă curte de judecată a Regatului a fost, bineînțeles, aceea regală, a cărei activitate s-a desfășurat în prezența regelui dar și prin delegarea puterii (p. 52). A doua secțiune a acestui capitol desfășoară ierarhia curților de judecată. Protonotarul este personaj cheie în curtea de judecată începând cu secolul al XV-lea prin intermediul caracterului muncii sale, acela de a colecta toate documentele necesare diverselor cazuri. Alături de protonotar care a avut expertiză juridică, se regăsesc juzi, asesorii și alte persoane fără cunoștințe juridice. Acesta a fost „omul de legătură” între curtea regală și diversele scaune de judecată de pe întinsul regatului. În teritoriu, a administrat justiția curtea de judecată a comitatului-sedria (*sedes judiciaria*), aflată sub conducerea comitelui.

Capitolul 5, *King and nobility*, conturează tabloul principalilor actori din viața juridică a regatului. Originea nobilimii, modul de alegere și dreptul de succesiune, *ius resistendi*, ca motiv pentru diversele rebeliuni, sunt părți ale acestui capitol. În directă legătură cu capitolul cinci, cel de-al șaselea, *The nobleman and his land*, oferă posibilitatea vizualizării caracterului avitic al epocii: o întreagă societate este legată de posesiune, de moștenirea ei. Sunt explicați termenii ca *descensualis* ori *perfectio* precum și modul în care au evoluat aceste instituții de drept. Nu numai deținerea de posesiuni ci și înstrăinarea acestora a necesitat documente doveditoare. Astfel, vânzarea, zălogirea ori sfertul fiicelor. Autorul este pus astfel în poziția de a urmări o altă sintagmă, *assumptio oneris*, specifică mentalității epocii (p. 94). Un al treilea subpunct se referă la activitatea de tutorat și tutelă, pe care Werboczy le-a clasificat în trei părți distincte: testamentar, legitim și donativ.

Cealaltă parte a societății, țărănimea – *rusticitas*, a avut ghinionul ca

Tripartitul să fie prezentat Dietei în perioada imediat următoare mișcării sociale din 1514. Astfel că drepturile acesteia au fost îngrădite și mai mult.

Prin intermediul capitolelor șapte și opt, *Crime and prosecution* respectiv *Medieval procedure and judicial decision making*, autorul evaluează o altă latură a administrării justiției: pedeapsa și procedura prin care a fost luată hotărârea de pedepsire. *Actus potentiae* a fost pedepsit în funcție de gravitatea sa, fiind de altfel evidențiate două tipuri: *minor* și *maior*, însă autorul argumentează că apelul la curtea de judecată pare să fi fost ultimul resort, cele mai multe cazuri fiind rezolvate prin arbitraj sau împăcare între părți. *Homagium*-ul, valoarea omului în funcție de statutul său este, în același timp, prețul vinovatului. *Nota infidelitatis*, urmărirea penală și vrăjitoria sunt trei cazuri de crime excepționale, care au fost tratate pe larg.

Instituțiile care au aplicat legislația, organizarea justiției dar și educația celor implicați se regăsesc în capitolul al nouălea al volumului, *Early Modern Legal Institutions*.

Capitolele 10 și 11 cuprind aspecte privitoare la legislația ce a survenit după Tripartitum, *Quadripartitum*, *Corpus Juris Hungarici* și *Einrichtungswerk*, precum și asupra curților de judecată și a ierarhiei lor în secolul al XVIII-lea. Ultimul capitol urmărește însă modul în care tradiția și-a făcut cale în perioada modernă, limitările reformelor epocii Luminilor dar și confuziile secolului al XIX-lea în privința căror legi ar trebui urmate.

Volumul se constituie, așadar, într-un adevărat manual de istorie a dreptului, a modului în care acesta a evoluat din Evul Mediu până în secolul al XIX-lea. Consider că, la fel ca și celelalte volume ale profesorului Martyn Rady, și acesta, valorizând documente din arhivele din România, concură la cunoașterea în detaliu a unui domeniu extrem de complex.

Livia Magina

Anna Ananieva (Hrsg.), *Zirkulation von Nachrichten und Waren. Stadtleben, Medien und Konsum im 19. Jahrhundert*, Verlag der Universitätsbibliothek Tübingen, 2016, 287 p.

Der Sammelband, herausgegeben von Anna Ananieva erschien anlässlich der Ausstellung „Zirkulation von Nachrichten und Waren. Stadtleben, Medien und Konsum im 19. Jahrhundert“, welche im Rahmen des Projekts „Zirkulation von Nachrichten und Waren. Zum Transfer moderner urbaner Lebensformen in der deutschsprachigen belletristischen Presse in Böhmen und Ungarn, 1815–1848“ des Instituts für Osteuropäische Geschichte und Landeskunde und des